

Nakil Sözleşmesi ve Nakliyecinin Sorumu

Doçent Dr. Hikmet BELBEZ

Kara nakliyatı iki kısma ayrılır: Eşya (TK m. 890-921) ve eşhas nakliyat (TK. m. 922-931). Bu yazıda kara yoluyla yapılan eşya nakliyatında nakliyecinin sorumu gözden geçirilecektir.

I

Ticaret Kanunu — Borçlar Kanunu münasebeti.

1. *Kara nakliyatı* Ticaret Kanunumuzdan başka Borçlar Kanununda da tanzim edilmiştir (Bk. m. 431 vdd: nakliye mukaveleleri). Her iki tanzim şekli arasında bir denklik ve uygunluk olsaydı, böyle aynı mesele hakkında muhtelif yerlerde hükümler bulunmasının mahzuru olmayabilirdi. Fakat nakliyat hususunda her iki kanunun kabul etmiş olduğu esaslar ve koymuş olduğu hükümler arasında prensip ayrılıkları mevcuttur. Meselâ:

a) Borçlar Kanunumuz nakliye sözleşmesinin *vekâlet* bağının bir nevi olduğunu kabul etmiştir (1). Ticaret Kanunumuzun nakliyata ait faslının kuruluşuna ve hükümlerinin mahiyetine göre ise — ileride yürüleceği gibi (2). — nakil sözleşmesi daha ziyade *istisna* bağına yaklaşmıştır.

b) Borçlar Kanunumuza göre eşyanın, bilfarz zayi olması halinde nakliyecinin bunun «...Müdebbir bir nakliyecinin tarafından ittihaz olunacak tedbirler ile önüne geçilemeyecek hal ve vaziyetten...» doğduğunu ispat ederse sorumdan kurtulur (3). Ticaret Kanunumuza göre ise sorumdan kurtulabilmesi için bu ziyan'ın, kanunun tadidî olarak saymış olduğu hallerden ileri geldiğini ispat etmesi lâzımdır (4).

(1) Borçlar Kanunu (BK) m. 431.

(2) Bak ileride S. 391.

(3) BK. m. 438.

(4) Bak ileride s. 392. vdd,

c) Üçüncü ve çok önemli bir fark da: Borçlar Kanunumuza göre nakliyecinin sorumu hakkındaki hükümler âmir hükümlerden değildir; nakliyecinin sorumunu sözleşme ile daraltabilir, hattâ büsbütün ortadan kaldırabilir (5). Ticaret Kanunumuza göre ise, nakliyecinin «ademi mesuliyeti» hakkında sözleşmeye koyacağı bütün hükümler batıldır (6).

2. *Ayrı ayrı* kanunlarda yer almış ve bazı noktalarda birbirinden ayrılmakta olan bu hükümlerden hangileri uygulanacaktır? Yargıtayın bu nokta hakkında bir kararına rastlayamadık. Tatbikatta mahkemelerimizde Ticaret Kanunundaki hükümler uygulanmaktadır. Ticaret Kanununun 20 inci maddesine göre nakliyat ticarî muamelelerdendir. Bu itibarla bu husustaki ihtilâflar ticaret mahkemelerince çözülmekte ve Ticaret Kanunu da Borçlar Kanununa nazaran hususî bir kanun durumunda olduğundan, mahkemeler Borçlar Kanunundaki nakliyata müteallik hükümleri nazarı itibara almayarak Ticaret Kanunundaki hükümleri uygulamaktadırlar. Bu itibarla biz de incelememize Ticaret Kanununun nakliyat hakkındaki hükümlerini esas tutacağız.

II

Nakil sözleşmesi.

I. *Uysurları.* Karada eşya nakli bir nakil sözleşmesine dayanılarak yapılır. Nakil sözleşmesini Ticaret Kanunumuz 387 inci maddesinde tarif etmiştir; buna göre nakil sözleşmesi «... bir nakliyecinin ücret mukabilinde eşyanın karada ve sularda nakillerini taahhüt etmesi...» dir.

Bu tariften «nakliyecisi» olmanın bir kimsenin yapacağı nakliyatın nakil sözleşmesi şumulüne girmeyeceği zannı uyanabilir. Bunu önlemek içindir ki kanun bir sonraki maddesinde: «...nakliyeciliği kendisine san'at ittihaz etmeyip eşya ...naklini ârizî olarak taahhüt eden kimse hakkında dahi bu fasıl ahkâmı tatbik olunur...» demiştir.

Şu hale göre nakil sözleşmesinden sorumlu tutulabilecek birbirinden ayrı üç şahıs grubu bahse konu oluyor:

1) *Asıl nakliyecisi.* Yani nakliyeciliği kendisine mutad san'at edinmiş, meslek ve meşgalesi nakliyecilik olan kimseler.

2) Mutad san'atları nakliyecilik olmamakla beraber ârizî olarak

(5) Oser-Schönenberger, Obligationenrecht. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, 2 nci bası, cilt V, m. 447 N. 3, s. 1631.

(6) Bak ileride s. 394/395.

muayyen bir nakil işini üzerine almış olan tacirler. Bunların asıl iştigal ettikleri ticarî konular başkadır; eşya naklini arızî olarak deruhde etmişlerdir.

3) Nihayet ne nakliyecî ve ne de herhangi bir tacir olmadığı, yani hiçbir ticarî sıfatı bulunmadığı halde herhangi bir nakliye işini arızî olarak üzerine almış olanlar.

Kanunun sarahati karşısında bunların hepsi hakkında Ticaret Kanununun nakliyecilik hakkında hükümleri uygulanacaktır. Bu tasnifin ancak şu bakımdan önemi olabilir: kanunun, nakliyecinin sorumu için koyduğu haller dışında sorunun bahse konu olması takdirinde ilk iki grup tacir olduklarından müdebbir ve basiretkâr bir tacir gibi hareket etmiş olmaları lâzım gelecek, bu bakımdan sorumluları tacir olmıyanlara nazaran daha ağır olacaktır.

Buna göre herhangi bir kimse icabında nakliyecî olarak bahse konu olabilir. Aşağıdaki şartlar da mevcut olduğu takdirde, o kimse, sıfatına bakılmaksızın, Ticaret Kanununun nakliyat hakkındaki hükümlerine bağlı tutulacaktır:

a) «Nakil», yani bir şeyin bir yerden başka bir yere taşınması. Bunda taşınacak olan mesafenin önemi yoktur. Bir şehirden diğer bir şehre taşıma halinde nakil bahse konu olacağı gibi, aynı şehir içinde, hattâ bir apartmanın bir katından diğer bir katına taşıma yapılması halinde de yine nakil mevcuttur. (7).

recht und Schiffahrtsrecht; 4 üncü bası, s. 718.

Taşıma tarzının da önemi yoktur. O şeyi bir nakil vasıtası (=taşıt) ile taşıyabileceği gibi hayvan kuvvetiyle de taşıyabilir (8); hattâ eşya kendi kuvvetiyle bile hareket edebilir; meselâ bir hayvanı, veya bir otomobili bir yerden diğer bir yere götürmek (9). Nakliyecinin nakil işini kendi vasıtasıyla yapması da şart değildir; başkalarına ait vasıtalarla nakliyat yapması takdirinde de nakliye sözleşmesi bahse konudur. (10).

(7) Oser-Schönenberger, age., m. 440 N. 3, Julius von Gierke, Handelsrecht und Schiffahrtsrecht, 4. üncü bası, s. 718.

(8) Ritter, Kommentar zum Handelsbesetzbuch, 2 nci bası, S. 425 N. 3. s. 678. Hattâ taşımanın insan kuvveti ile yapılması halinde de nakliye sözleşmesi bahse konudur; umumî olarak hayatta hamallara nakliyecî gözüyle bakılmaması bu esasta hiçbir değişiklik yapmaz; olsa olsa hamallar, örf ve teamül icabi olarak, kendilerine bir nakliye senedi verilmesini istiyemeyeceklerdir. Krş. Ritter, age., § 425 N. 3, s. 687; Gierke, age., s. 718.

(9) Ritter, age., § 425 No. 5 b, 687; von Gierke age., s. 718; Oser-Schönenberger, age., m. 440 No. 4.

(10) Oser-Schönenberger, age., m. 440 N. 4. s. 1609. Staub, Kommentar

b) Taşımanın konusu «eşya» olacaktır. Burada eşyadan maksat yeri değiştirilebilen her türlü mallardır; elverir ki cisim halinde bulunsunlar, yani maddi bir varlıkları olsun (11). Haber nakli, nakil sözleşmesi dışında kalır. Buna mukabil canlı hayvanlar da «mal» dan sayılır.

c) Nakliyeciyi taşıma işini «*deruhde*» edecek, yani bu işi üzerine alacaktır. Eşya tamamıyla kendi nezareti ve muhafazası altına girecektir. (13) Ticaret Kanunu sadece «*taahhüt*» tabirini kullanıyor ki kanaatımızca, bu zayıf bir ifadedir.

d) Nakliyat bir ücret karşılığında yapılacaktır. Bu çok esaslı bir unsurdur. Ücret bahse konu olmazsa, ortada bir nakil sözleşmesi de mevcut değildir (14).

2. *Tarafları.* Nakil sözleşmesinin taraflarından biri *nakliyeciyi*, diğeri de *mürsil* = *gönderendir*. Bir de *mürsel-ün-ileyh* vardır ki, o da eşyaların kendisine gönderildiği kimsedir. Gönderen ile gönderilen aynı kimse olabilirler. Bunlar başka başka kimseler olsalar bile gönderilen nakil sözleşmesinin taraflarından değildir (15).

Fakat gönderilen sözleşmede doğrudan doğruya taraf olmamakla beraber sözleşmenin alâkahılarından ve belli bir andan itibaren gönderenin hakları kendisine geçer ve mallar üzerinde de tasarruf, icabında da nakliyeciyi dava etmek hakkını elde eder. Zira her nakil sözleşmesi aynı zamanda üçüncü kişi, yani gönderilen lehine yapılmış bir sözleşmedir (16).

3) *Şekil ve mahiyeti.* Nakil sözleşmesinin mahiyetinin anlaşılması ve tesbiti önemlidir. Çünkü nakliyecinin sorumluna taallûk eden birçok esaslar bundan çıkmakta ve sorumu sebepleri bu sayede anlaşılmaktadır.

Nakil sözleşmesi hiçbir şekle bağlı değildir. Bunu Ticaret Kanununun 890 ıncı maddesi açık olarak ifade etmiştir. Sözleşme «... ta-

zum Handelsgesetzbuch, 12 ve üçüncü bası. § 425 N. 2, N. 8, *Ritter*, age., § 425 No. 5 b, s. 687; *Düringer-Hachenburg-Bing*, *Handelsgesetzbuch*, cilt V; kısım 2, 3. üncü bası, § 425 No. 6. s. 1137.

(11) *Ritter*, age., §. 425 No. 5 a, s. 687; *Oser-Schönenberger*, age., m. 440 No. 6

(12) *Von Gierke*, age., s. 718; *Oser-Schönenberger*, age., m. 440 N. 8.

(13) *Oser-Schönenberger*, age., m. 440 N. 12; *von Gierke*, age., s. 718.

(14) *Ritter*, age., § 425 No. 7 a, s. 688.

(15) *Von Gierke*, age., s. 718.

(16) *Oser-Schönenberger*, age., m. 443 N. 16; *von Tuhr-Sieglwart*, *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts*, cilt II, 1944, s. 686; *von Gierke*, age., s. 718; *Staub*, age., §425 N. 15. s. 881.

rafların rıza ve muvaffakatlari ve eşyanın nakliyeciyeye teslimi...» ile tamam olur.

Gerçi nakliyeciyeye isterse gönderen kendisine iki nüsha olarak bir *nakliye senedi* vermeğe mecburdur.. Fakat nakliye senedi ile nakil sözleşmesini asla birbirine karıştırmamalıdır. Nakliye senedi tanzim olunmasa dahi bağit tamamdır (17).

Nakil sözleşmesinin mahiyeti hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir:

a) Bunlardan birincisi nakil sözleşmesinin mahiyeti itibariyle bir *hizmet akdi* olduğudur. İlk bakışta akla yakın gelen bu telâkkide hiç isabet yoktur. Nakliyeden maksat bir hizmetin görülmesi değil, belli bir sonucun elde edilmesi, bir şeyin bir yerden diğer bir yere götürülmesidir.

b) İkinci bir görüşe göre, nakliye sözleşmesi mahiyeti itibariyle bir *vekâlet* bağitıdır. Bu telâkki İsviçrede de hâkimdir. (18). Nitekim Borçlar Kanunumuzun 431 inci maddesinin II inci fıkrasında «...atideki hükümler mahfuz kalmak üzere vekâlet kaideleri nakil mukavelesi için de tatbik olunur...» denmektedir.

c) Bizim de iştirâk ettiğimiz hâkim telâkkiye göre ise (19) nakil sözleşmesi mahiyeti itibariyle bir *istisna bağitıdır*. Çünkü nakil sözleşmesinin konusu ne hizmet akdinde olduğu gibi muayyen veya gayri muayyen bir zamanda «bir hizmet görmek», ne de vekâlette olduğu gibi «tahmil olunan bir işin idaresi veya tekabbül edilen hizmetin ifası» değildir. Nakil sözleşmesinin hedefi, belli bazı eşyanın bir yerden diğerine taşınması, o şeylerin tam ve sağlam olarak ve vaktinde varma yerine ulaştırılmış olması, yani *muayyen bir eser meydana getirilmesi, muayyen bir sonucun elde edilmesidir*.

Diğer taraftan ücret vekâlet bağitının zarurî bir unsuru değildir. Hattâ asıl olan, vekâletin ücretsiz oluşudur; ücret istisnadır (20).

(17) Nakliye senedi *nâma* yazılı oldukça alelade bir ispat belgesidir. Fakat *emre* veya *hamiline* yazılı olan nakliye senetleri - Alman hukukunun aksine olarak (krş. *Curt Bühland, Frachteschäfte, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für Zivil-und Handelsrecht*, cilt II, s. 520) — bizde emteayı temsil eden birer senet mahiyetindedir. Bu çeşit nakliye senetlerinin ciro veya tesliminin eşyanın mülkiyetini nakledeceği Ticaret Kanununun 894. üncü maddesinde açık olarak yazılıdır.

(18) *Oser - Schönerberger*, age., m. 440 N. 20 vbb.

(19) *Ritter*, age., § 425 No. 7b, s. 688; *Staub*, age., § 425 N. 1, s. 875; *Düringer - Hachenburg-Bing*, age., Nakil sözleşmesi hakkında ilk mülâhazalar No. 3, s. 1131.

(20) Krş. BK. m. 356.

Nakil sözleşmesinde ise, istisna bağıtında olduğu gibi, ücret sözleşmenin zaruri unsurlarındandır (21).

Vekâlet bağıtında vekilin üzerine aldığı işi bizzat yapması asıldır, başkalarına yaptırması istisnadır. Ancak hususî bir sözleşme ile vekile mezuniyet verilmiş olur veya halin hususî şartları icabettirirse başkasını tevkil edebilir. Nakil sözleşmesinde ise —bütün istisna bağıtlarında olduğu gibi (22)— işi bizzat yapabileceği gibi kendi idaresi altında yaptırabilir ve hattâ büsbütün başkalarına da gördürebilir. Bunun için ayrıca izin ve yetki almasına lüzum yoktur.

Böyle olduğu halde nakliyecî işi kendilerine havale ettiği başka nakliyecilerin fiil ve hareketlerinden, tıpkı kendi fiil ve hareketinden olduğu gibi, sorumludur. Vekil ise, bir başkasını tevkile yetkili olduğu takdirde, yalnız yetkisini kullanırken ve talimat verirken te-kayyüd ve ihtimam göstermekle mükelleftir; yani yalnız seçimdeki kusurundan sorumludur. (23).

Yine çok önemli bir nokta da, hizmet bağıtı ve ücretli vekâlet bağıtlarında, beklenen sonuç elde edilsin veya edilmesin, sarfedilen emek için ücret istemek müstahdem ve vekilin haklarıdır. Halbuki nakil sözleşmesinde gaye sonuç, eserdir. O elde edilmedikçe ve meselâ mallar hedeflerine ulaşmadıkça nakliyecîye hiçbir ücret verilmez.

Bu izahat gösteriyor ki doğru olan *istisna bağıtı* telâkkisidir. İsviçrede de, müşterek hukukun (pandekt hukukunun) tesiri sonucu olarak, bu görüş hakimdi. Sonradan vekâlet bağıtı esasına dönülmüş olmasının sebebini bizce tesbit etmek maalesef mümkün olamamıştır. Şurası muhakkaktır ki nakil sözleşmesini vekâlet bağıtına benzetmek için İsviçre kanun koyucusu bir dereceye kadar zor kullanmıştır; nitekim vekâlet hükümlerinin cari olacağını bir madde ile tasrih etmek mecbudiyetini duymuştur. (İBK. m. 44; TBK. m. 431).

Ticaret Kanunumuzda hâkim olan görüşün *istisna bağıtı* telâkkisi olduğunu tereddütsüz olarak söyleyebiliriz.

III

Nakliyecinin sorumu.

1. *Sorum halleri.* Nakliyecî teslim aldığı andan teslim edeceği ana kadar geçen zaman içinde eşyanın ziyayı veya hasarından veya

(21) Bak, yukarıda s. 390 ve orada dipnot 14.

(22) BK. m. 356.

(23) BK. m. 391.

geç olarak tesliminden doğacak zararlardan sorumludur. Bütün bu hallerde zararın nakliyecinin kusurundan ileri geldiği farz olunur. Sorumdan kurtulabilmesi için, kanunun çizdiği sınırlar içerisinde, ziya, hasar veya gecikmenin kendi kusur ve hatasından ileri gelmediğini ispat etmesi lâzımdır (24). Şu halde kanunumuz *kusur* kuramını Şahap Arıç, Yargıtay İçtihatlarına göre hasiyeli Ticaret Kanunu, 1946, No. 792. kabul etmiş, ancak ispat külfetini çevirerek bunu nakliyeciyeye yüklemiştir. (24a) .

Bu hale göre ziya, hasar veya gecikmeden doğacak zararlar yükünden açılacak tazminat davasında beyyine külfeti iki taraflıdır:

a) Evveleminde gönderen (veya gönderilen) nakliyeciyeye tam ve ayıpsız olarak teslim edilen eşyanın hedefine varmadığını veya bozuk yahut eksik bir halde vardığını veyahut da belli müddetten sonra geldiklerini ispat edecektir. Bunu ispat ederse artık ziya, hasar veya gecikmeye nakliyecinin sebebiyet verdiğini, bunların onun kusur ve hatasından ileri geldiğini de ayrıca ispat etmesine hacet yoktur.

b) Bundan sonra ispat yükü artık nakliyeciyeye geçmiştir. Nakliyecisi kendisini ibraya çalışacak, sorumdan kurtulabilmek için ziya, hasar veya gecikmenin kendi kusurundan değil, kanunda yazılı hallerden ileri gelmiş olduğunu ispat edecektir.

Bu haller nelerdir? Bunları Ticaret Kanunumuzun ziya, ve hasar için 984 ve gecikme için de 903 üncü maddesinde saymıştır.

Bu maddelerin hükümlerine göre nakliyecisi sorumdan kurtulabilmek için ziya, veya hasarın:

1) Kendi hatasının sonucu olmayan bir fevkalâde hal veya mücbir sebepten, (24b) yahut

2) gönderen veya gönderilenin fiilinden veya verdikleri emir ve talimatın uygulanmasından, veyahut da

3) eşyada zaten mevcut olan noksan ve ayıplardan yahut eşyanın mahiyetinden veya ambalâjın fena yapılmasından, ileri geldiğini isbat etmesi lâzımdır.

Dikkat edilecek bir nokta (1). inci halde nakliyecinin yalnız mücbir sebep veya fevkalâde halin *vukuunu* değil, aynı zamanda

(24) Yargıtay Ticaret Dairesi Kararı (YTDK.) 562-25. 3. 1943; krş.

Şahap ARIÇ, Yargıtay içtihatlarına göre hasiyeli Ticaret Kanunu, 1946, No. 792.

(24a) *E Hırş*, Ticaret Hukuku Dersleri, 1946, No. 665, s. 658.

(24b) Mücbir sebep ve fevkalâde hal için bak. *E Hırş*, a.g.e., No. 663, 666 ve bilhassa *A Gözübüyük*, Sözleşmelerin feshi ve tadil bakımından Mücbir-sebepler ve beklenmeyen haller, 1945.

bunların kendi kusurundan ileri gelmediğini de isbat etmek mecburiyetinde olmasıdır (25). Fevkalâde hal veya mücbir sebebin vukuuna kendisi sebebiyet vermiş olursa sorumdan yine kurtulamaz.

Gecikmeden doğan sorumda durum aşağı yukarı aynıdır. Burada nakliyecinin sorumdan kurtulabilmesi için gecikmenin ya:

- 1) bir mücbir sebep veya fevkalâde halden, veya
- 2) gönderenin veya gönderilenin fiillerinden ileri geldiğini ispat etmesi lâzımdır.

Ticaret Kanunumuz bu noktada —Alman ve Anglo-Sakson (26) hukukunun aksine olarak ve Fransız hukukuna yaklaşmak suretiyle (27). - nakliyecinin sorumdan kurtulabileceği halleri *tahdidî* bir şekilde (28) saymıştır. Alman hukukunda nakliyecî zararı doğuran zıya, hasar veya gecikmenin iyi ve müdebbir bir nakliyecinin vazifesinde göstereceği dikkat ve ihtimam ile bertaraf edilmeyecek hal ve şartlarda doğduğunu ispat ederse, sorumdan kurtulur (29). Kanunumuz böyle umumî bir kaide kabul etmemiş, nakliyecinin sorumdan kurtulabileceği halleri sıralamıştır. Bu haller dışında iyi ve müdebbir bir nakliyecî gibi özenmesine rağmen, ziya, veya hasar vukua gelir veya mallar gecikirse, yine sorumlu olur.

Şu var ki, tatbikaatta bu farkın okadar büyük bir önemi yoktur. Nakliyecinin bütün özeninin sarfına rağmen ziya, hasar veya gecikme vukuuna sebebiyet veren haller hemen hemen daima fevkalâde haller veya mücbir sebeplerdir.

2. *Âmir hukuk.* Şimdi Kanunumuzun çok dikkate değer bir hükümüne geliyoruz: Kanunumuzun nakliyecinin sorumu hakkında koymuş olduğu hükümler *âmir* hükümlerdir. Gerek Anglo-Sakson (30) ve gerek sair kontinental hukukun ve meselâ Alman (31) ve Fransız hukukunun aksine olarak, nakliyecinin bu sorumu sözleşme ile kaldırılamıyacağı gibi daraltılamaz da.

(25) YTDK. 2360-17.10.1946; krş. *Ariç, age., No. 790.*

(26) Krş. *Curt Rühlend, age., s. 531/532.; Halsbury's Laws of England, 2. nci bast, cilt 4 (Lord Hailshaw), No. 16, 17 vdd., s. 12 vdd.*

(27) Fransız TK. m. 97-99, 103, 104, 107. Fr. MK. m. 1784, 1148. Bk. *Curt Rühlend, age., s. 529., Lyon Caén-Renault. Traité de Droit Commercial 5 inci bast, cilt III, No. 593 vdd.*

(28) YTDK. 716-10.3.1942; krş. *Ariç, age., No. 791.*

(29) Alman TK. § 429.

(30) *Schawcross-Beaumont, Air Law, 1945, No. 300, 301, s. 150; Mc Nair, The Law of the Air, 1932, s. 116; Curt Rühlend, age., s. 532 ve bilhassa Halsbury, age., No. 37 vdd., s. 27 vdd.*

(31) *Ritter, age., §429 No. 6, s. 701.*

Kanun gerek ziya ve hasar ve gerek gecikme halleri için ayrı ayrı ve gayet açık olarak «nakliyecinin ademi mes'uliyeti hakkında mukaveleye derc olunacak ahkâm *keenlemyekândur*» ve «adem-i mesuliyete dair şerait *batıldır*» demiştir.

Kanun filhakika yalnız «*adem-i mesuliyetten*» bahsediyor. Fakat buna sorunun büsbütün kaldırılmasından başka tahdidi, daraltılması hali de girer. Çünkü daraltmağa müsaade edilecek olsa sıfır haddine kadar daraltmak da kabildir. Bunun içindir ki adem-i mesuliyete dair olan kayıtların mesuliyetin büsbütün kaldırılması hallerinden başka mesuliyetin daraltılması hallerini de içine aldığı kabul etmek lâzımdır.

Kanun koyucumuz bu bakımdan cidden tebrike değer. Böyle gayet ileri ve sosyal bir fikri kanun şekline dökmüştür. Diğer avrupa devletlerinde nakliyecilik sahasında da geniş bir bağıt yapma serbetliği cari olduğundan, nakliyeciler çok kere birleşerek fiili inhisarlar kuruyor, halka istedikleri şartları kabul ettiriyorlar (32). Kanun koyucuları da karışmadıkları için mahkemeler bununla mücadele halindedir. Fiili inhisar vaziyeti var mıdır, yok mudur? buna göre nakliyeciler tarafından zorla kabul ettirilen umumî şartlar batıl mıdır, meseleleri bütün mahkemeleri meşgul etmektedir.

3. *Sorum hadleri*. Ziya, hasar ve gecikme hallerinde nakliyecinin ne zaman sorunmlu olacağını gördük. Şimdi bu sorunun derecesini gözden geçirelim. Bütün bu hallerde nakliyecisi ne dereceye kadar, ne miktarda sorunmludur?

Kanunumuzun bu husustaki hükümleri çok karışık ve anlaşılması güçtür. Her üç hale mahsus olan hükümleri ayrı ayrı gözden geçirelim:

a) *Ziya!* 908. inci maddenin I inci fıkrasına göre ziyadan doğan zarar

1) nakliye senedine yazılmış olan kıymete; nakliye senesinde bir kıymet gösterilmemişse,

2) Aynı cins ve vasıftaki eşyanın teslim mahallinde teslim zamanındaki kıymetine göre tâyin olunur.

Ziyadan maksat yalnız fiilen ve maddeten kayıp olmak değil, aynı zamanda o malın gönderilene teslim edilememesi halidir (33). Bu hal neden ileri gelirse gelsin, netice değişmez; buun sebebi mad-

(32) *Von Gierke*, age., s. 723 vdd.; *Düringer-Hachenburg*, age., §430 N. 27, s. 1192; *Staub*, age., § 429 N. 17, s. 893; *Cosack*, *Lehrobuch des Handelsrechts*, 9. uncu bası, s. 317

(33) *Ritter*, age., §414 No. 2. s. 653

dî ve fiili bir imkânsızlık olabileceği gibi hukukî bir sebep te ilabilir. Eşyanın tamamının değil de bir kısmının zayi olması halinde *kısmî ziya* bahse konu olur ki meselâ eksilme kısmî ziya demektir (34).

b) *Hasar*. Yine aynı maddenin II inci fıkrasına göre hasardan doğan zarar, eşyanın teslim edileceği yerde hasardan önceki kıymeti ile hasardan sonraki kıymeti arasındaki farka göre hesap edilir.

Hasardan maksat da malın vasıflarında vukua gelecek her türlü bozulma ve değişmedir (35).

Gerek ziya ve gerek hasar halinde malın varma yerinde ve varma zamanındaki kıymeti âzami tazminat haddidir (36). Zarara uğrayan taraf, meselâ gönderilen, kendi sübjektif menfaatini ileri süremez. kıymet objektif esaslara göre tâyin ve tesbit olunur.

Kanunumuz 908 inci maddesinde ziya ve hasar halleri için tazminat hadlerini bu şekilde tesbit ettikten sonra 909 uncu maddesinde aynı hallerden yenide bahsetmiştir. Bu madde de ayen şöyle yazılıdır:

«Eşyanın ziyayı veya bozulması halinde nakliyeci kendisine beyan ve tarafından kabul edilmiş olan kıymetleri tazmin eder. Yolcuların mahiyet ve kıymetlerini beyan etmiyerek nakliyeciyeye tevdi ettikleri eşyanın ziyayından mütevellit zarar...» şu şekilde tesbit olunur.

İşte bu maddenin vücudunun hikmetini anlamak kolay değildir. Bir önceki maddede ziya ve hasardan doğan zarar ve ziyan meselesi halledilmişken burada tekrar karşımıza çıkıyor.

Acaba evvelki madde ile zarar ve ziyanın *nasıl hesaplanacağı* getirilmek, bu madde ile ise bu zararı *tazmin mükellefiyeti* mi konmak istenmiştir?

Yoksa bu maddede «yolculardan» da bahsedildiğine göre, yolcu eşyasına taallük eden bir madde midir? Bu takdirde yerini şaşırılmış bir maddedir demektir. Çünkü yolcu naklinden kanunun ayrı bir kısmında bahsedilmiş ve orada bu meseleler yine maddelere atıf yapılmak suretiyle çözülmüştür.

En uygun izah tarzı, evvelki maddede bir nakliye senedi tanzim edilmiş olduğu hallerin nazar-ı itibara alınmış olmasına mukabil, burada nakliye senedi kesilmemiş olması halinin gözönünde tutulmuş

(34) Ritter, age., § 414. No. 2, s. 653-654.

(35) Ritter, age., § 414, No. s, s. 654.

(36) 376 sayılı Posta Kanununa göre (m. 35) posta idaresi, ziyaa uğratılan kıymetli paket ve mektupların *hakiki* kıymetlerini tazmin ile mükellef olup sorumu hiçbir zaman bu kıymeti geçemez.

olmasıdır. Fakat, evvelki maddede nakliye senedine yazılmış olan kıymetin nazar-ı itibara alınacağı *yalnız ziya* halinden bahseden I inci fıkrada yazılıdır. Hasar halinden bahseden II inci fıkrada bu kayıt da yoktur. Sonra nakliye senedi tanzim edilmiş olan hal ile tanzim edilmemiş olduğu hal arasında böyle bir fark yapılmasının lüzumunu izah ta pek kolay değildir. Çünkü hukuken ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Esasen nakliye senedi tanzimi, nakil sözleşmesinin tekemmül etmesi için şart da değildir.

Bu maddenin asıl önemi kıymetli eşya, para, kıymetli evrak vs. den dolayı olan sorumdan bahsetmesindedir.

c) *Gecikme*. Eşyanın sözleşme veya ticari örf ile belli olan ve bunların bulunmaması takdirinde halin icaplarına göre makul ve mutedil görülen bir zaman içinde taşınması lâzımdır. Taşınmazsa nakliyecisi sorumlu olur. Sorumun derecesini de Kanunumuz şu şekilde tesbit etmiştir:

Eşya yukarıda söylenen müddetlerden sonra varırsa, nakliye ücreti geciken müddet ile mütenasip olarak indirilir.

Fakat şayet gecikme müddeti sözleşme ile belli olan müddetin iki mislini geçerse, nakliyecinin ücreti hiç verilmiyeceği gibi nakliyecisi bu yüzden ileri geldiği spat olunan zarar ve zyanla da sorumlu olur.

Mallar büsbütün kayıp olursa, nakliyecisi yalnız kıymetlerini ödemek zorunda kaldığı halde teslim müddeti iki mislini geçer, fakat mallar neticede yine vasil olursa bütün zarardan sorumlu oluyor. Bütün zarara mahrum kalınan kâr da dahildir. Binaenaleyh ortada bir nisbetsilik vardır.

4. *Sorumun istisnaları*. Nakliyecinin sorumu hakkındaki bu ana kaidelerin bazı istisnaları vardır:

a) Eğer nakliyeciyeye *mahiyetleri icabı* olarak nakilleri sırasında hacim ve vezinleri azalan, meselâ akıntı ve sızıntı yapan mal verilirse, nakliyecisi bu husustaki sorumunu belli bir miktar üzerinden peşin olarak tahdid edebilir (TK. m. 906).

b) *Kıymetli eşya*, sanat eserleri, para ve kıymetli evrakın ziya ve hasarından ancak bunların bu mahiyetlerinin teslim sırasında kendisine bildirilmiş olması halinde sorumlu olur. Şukadar ki bunların kıymetlerinin bildirilmesine hacet yoktur; sadece kıymetli eşyadan olduklarını bildirmek yeter. Bu takdirde sonradan kıymetlerini ispat etmek gösteren veya gösterilene düşer. Nakliyeciyeye kıymetli eşyadan oldukları yolunda yapılan beyanla nakliyatın hususî rizikosu kendisine hatırlatılmış olur. Beyan edilmezse sözleşmeden doğan hiçbir hak ileri sürülemez (TK m. 909 II).

c) Bütün bu hallerde eğer nakliyecinin *hiyle veya fahiş kusuru* bulunursa, ararın tamamından sorumlu olur (TK. m. 909 II). Tam zarara mahrum kalınan kâr da girer.

IV. Başkalarının kusurundan dolayı sorum.

1. *Genel olarak.* Bu suretle nakliye bahsinin en önemli bir meselesine gelmiş oluyoruz:

Yukarıda nakil sözleşmesinin mahiyet itibariyle bir istisna bağıtı olduğunu söylemiştik. Bunun icabı olarak nakliyeciyi nakliyatı bizzat yapabilir, veya kendi idaresi altında başkalarına da yaptırabilir, yahut nakil işini tamamiyle başkalarına bırakabilir. Bu takdirde ise yardımcı olarak kullandığı bütün bu kimselerin kusurlarından ve sebebiyet verdikleri zararlardan sorumlu olur. Bu esas Ticaret Kanunumuzun 907 .inci maddesinde şu suretle ifade edilmiştir:

«Nakliyeciyi, kendi makamına kaim olan bütün nakliyecilerin, kendisine muavenet edenlerin, yahut eşyanın naklini kendilerine tevdi ettiği kimselerin nakleden eşyanın mürselünileyhe teslimine kadar vuku bulan fiil ve hatalarından mesuldür».

Umumî olarak nakliyatı yaparken nakliyeciyi iki sınıf insan yardım edebilir:

1) *Birinci sınıf* serbest iş ve meslek sahibi, yani patron ve müteşebbis mevkiinde olmayıp, nakliyeciyi bir iş veya hizmet münasebeti ile bağılı bulunan kimseler. Bunlar da ya

a) Kendi *daimî* müstahdemleri, yani doğrudan doğruya onun maiyetinde bulunanlar, veya

b) *daimî* müstahdemlerinden olmayıp muayyen bir nakliyatta geçici olarak çalıştırıldığı kimseler olabilir. Meselâ hamallar, dışarıdan tuttuğu bir arabacı gibi.

2) *İkinci sınıf* kimselere gelince: bunlar da nakliyecinin serbest meslek sahibi olan, mustakil çalışan yardımcılardır ki bilhassa başka nakliyeciler bahse konudur.

Burada da muhtelif haller bahse konu olabilir:

a) *Mustakil kısmî nakliyeciler.*

Gönderen muhtelif nakliyecilerle ayrı ayrı sözleşmeler yapar.

Bunlardan herbiri mustakil olarak yolun bir kısmı için eşyayı nakletmeği üzerlerine alırlar. Bu takdirde bu nakliyecilerden herbiri yolun yalnız o kısmı için sorumlu olur ve bunların sorumu yalnız gönderene (veya gönderilene) karşıdır. Nakliyecilerin kendi aralarında hiç münasebet ve ilgileri yoktur. Âkit ve muhatapları doğrudan doğruya gönderendir.

b) *Mustakil olmayan kısmî nakliyeciler.*

Bu da bir nakliyecinin bütün mesafe, yani eşyanın taşınacağı mesafenin tamamı için nakliyatı üzerine alması ve kendiliğinden yardımcı nakliyeciler kullanması halinde bahse konu olur. Gönderen sözleşmeyi yalnız bir nakliyeciyi ile yapar. Bu nakliyeciyi de diğer bir nakliyeciyi muavin olarak kullanır ve mesafenin muayyen bir kısmı için nakil işini ona gördürür. Bu sonucu ile gönderen arasında akdi hiçbir münasebet yoktur .(37).

c) *Müteselsil nakliyeciler.*

Nihayet, mesafenin tamamı için birbirini takip eden muhtelif nakliyecilerle sözleşme yapılabilir. Gönderen birinci nakliyeciyi ile sözleşmeyi bütün mesafe için yapar ve ona bir nakliye senedi verir. Fakat bu nakliyeciyi nakliyat işini mesafenin yalnız bir kısmında bizzat icra eder ve müteakip mesafe için eşyayı senetle birlikte başka nakliyeciyeye devreder; o da kendisinden sonra gelen bir nakliyeciyeye devreder... ve ilâh...; müteakip nakliyecilerden herbiri nakliyata devam eder, Fakat gönderene karşı nakil sözleşmesine yalnız kendi mesafesi için değil, mesafenin tamamı için girmiş olur. Yani nakliyecilerden herbiri mesafenin tamamından sorumludur.

2. *Ticaret Kanunumuza göre durum.*

Şimdi Kanunumuzun 907. inci maddesini ele alarak saydığımız bu hallerin karşılığını bulmağa çalışalım:

Serbest çalışmayan ve nakliyeciyeye bir iş ve hizmet bağıtı ile bağlı bulunan yardımcıları; bunu Kanunumuzun «kendisine muavenet edenler» ibaresi karşılacaktır ve buna gerek daimî müstahdemleri. gerek arızî olarak çalıştırdığı yardımcıları girer.

Geçici olarak çalıştırdığı kimseler tarafından yapılan zararlardan BK. 100 dairesinde, yani işlerini icra esnasında ika ettikleri zarardan mesuldür. Bahse konu olan iş nakliyat olduğuna göre, doğrudan doğruya nakil işini icra esnasında ika ettikleri zararlardan sorumlu olacak, bunun dışında kalanlardan ise sorumlu olmayacaktır.

Daimî müstahdemlerine gelince: Alman nazariye ve tatbikatı bunların verdikleri zararlardan olan sorumu çok genişletmiştir. Alman Ticaret Kanunu bizdeki gibi «kendisine muavenet edenler» demiyor, «kendi adamları» tabirini kullanıyor. Bu ifade gözönünde tutularak nakliyecinin doğrudan doğruya nakil işine istihak etmeyen ve meselâ eşya ile doğrudan doğruya temasa gelmeyen adamları

(37) Bu hal kiracının kiracılarının durumunu hatırlatmaktadır.

rının, bilfarz bir kâtip veya daktilosunun ika ettiği zarardan dahi sorumlu olacağı kabul edilmektedir (38).

Kanaatımızca bizde nakliyecinin sorumlunu bu derece genişletmeğe imkân yoktur. Kanun «kendisine muavenet edenler» diyor. Binaenaleyh nakliyecisi ancak muavin şahısların işlerini icra esnasında ika ettikleri zarardan, yani BK. 100 dairesinde sorumlu olur.

Serbest iş sahibi olan yardımcılara, yani kendisine yardım eden diğer nakliyecilere gelince:

a) *Mustakil Kısmî nakliyeciler.* Kanun bunlardan ayrıca bahsetmemiştir. Bunlar doğrudan doğruya gönderen ile sözleşme yaparlar ve her biri yalnız kendi mesafesinden mesuldür. Yani doğrudan doğruya münferit bir nakliyecisi gibi muamele görürler.

Bu nakliyecilerle doğrudan doğruya gönderen sözleşme yapabileceği gibi, nakliyecilerden biri de gönderenin vekili sıfatıyla ve gönderen nam ve hesabına da sözleşme yapabilir. Bu takdirde o nakliyecisi gönderene karşı, tıpkı bir vekil gibi, sözleşmedeki kusurundan sorumlu olur.

Nakliyecilerden birinin gönderen hesabına, fakat kendi namına sözleşme yapması da mümkündür. Bu takdirde nakliyecisi bir nakliye komisyoncusu gibi mes'ul olur.

b) *Muavin şahıs vaziyetinde bulunan kısmî nakliyeciler:* bunları da maddemizin «eşyanın naklini kendilerine tevdi ettiği kimse» ifadesi karşılıyor. Gönderen yalnız birinci nakliyecisi ile sözleşme yapar. Kendi âkidi yalnız birinci nakliyecidir ve gönderene karşı yalnız birinci nakliyecisi ve mesafenin tamamı için sorumludur. Diğer nakliyecilerin fiilinden BK. 100. dairesinde muavin şahısların sorumlunda olduğu gibi sorumludur.

c) *Müteselsil nakliyecilik* haline gelince: Bunu da bir dereceye kadar maddemizin «kendi makamına kaim olan bütün nakliyeciler» ifadesi karşılıyor. Birinci nakliyeciden sonra gelen nakliyeciler nakliye senedi hükümleri dairesinde nakil sözleşmesine dahil olarak gönderene karşı âkit mevkiine girer ve sorumlu olurlar. Fakat bununla birinci nakliyecisi sorumludan kurtulmuş olmaz. O yine bütün nakliyattan ve kendisinden sonra gelen bütün nakliyecilerin fiil ve hareketlerinden sorumlu kalır.

Öteki nakliyecilere gelince: Müteselsil nakliyeciliğin yukardaki tarifine göre aradaki nakliyecilerin her birinin gerek kendisinden

(38) Alman Temyiz Mahkemesi (RG.) 7 s. 127, 57 s. 128, 104 s. 151; krş. Ritter, age., § 431 No. 3. 704; Düringer-Hachenburg, age., §431 N. 4, s. 1194; Staub, age., § 431 N. 2, s. 905.

sonra gelen ve gerek kendisinden evvel gelmiş olan nakliyecilerin fiillerinden sorumlu olması lâzım gelirdi. Fakat kanunumuz bu umumî kaideden ayrılmıştır. 910 uncu maddede: «birinci nakliyeciden sonra gelen nakliyeciler nakil olunacak eşyayı ve nakliye senedini tesellüm ettikten sonra tevellüt eden bütün borçlarda evvelki nakliyeciyi makamına kaim olurlar» deniyor. Buna göre, sonraki nakliyeciler, eşyayı ve nakliye senedini tesellümden evvel doğmuş olan borçlarda evvelki nakliyeciler yerine geçmeyecekler demektir.

Maddenin idadesi okununca, eşyayı ve nakliye senedini tesellümden sonra doğan borçlar için, gönderenin, daha sonraki bir nakliyecinin borcundan dolayı daha önceki bir nakliyeciyi de müracaat edebileceği zannı uyanmaktadır. Fakat Kanunumuz teselsül bir kere daha bozmuştur. 918. inci maddeye göre: «nakliyeciyi aleyhine ikame olunacak tazminat davaları birinci ve sonuncu nakliyeciyi aleyhine ikame olunmak lâzımdır». Aradaki bir nakliyeciyi aleyhine dava açılabilmesi için her şeyden önce ziya veya hasarın o nakliyecinin naklettiği zaman içinde meydana geldiğinin de ispatı icap etmektedir.

Şu halde Kanunumuzun kabul etmiş olduğu şekle göre karşılıklı ve tam teselsül, yani Borçlar Kanunumuzun 141. inci maddesinin anladığı mânada müteselsil borçluluk hali ancak birinci ve sonuncu nakliyeciler arasında vardır. Bunlar aynı zamanda aradaki nakliyecilerin borçlarından da müteselsilen sorumludurlar. Aradaki nakliyecilere karşı dava açabilmek için zararın onların nakil ettikleri mesafede vukua geldiğinin ispat edilmesi lâzımdır.

3. İç münasebet.

Bundan sonra kanun nakliyecilerin sorumu bakımından iç münasebetlerine dair bazı hükümler koymuş, birbirlerine rücu imkânlarını tanzim etmiştir. Bir nakliyeciyi kendisinin sorumlu olmadığı bir zarardan dolayı tazminat verirse kendisinden önceki nakliyeciyi veya asıl sorumlu olan nakliyeciyi rücu edebilir. Zarardan nakliyecilerden hangisinin sorumlu olduğu tesbit olunamazsa, zarar bütün nakliyeciler arasında her birinin nakliye ücretindeki hissesi ile mütenasip olmak üzere, taksim edilir. Zararın kendi mesafesinde doğmadığını ispat edebilen nakliyeciyi tazminat vermekten kurtulur.

V. Zaman aşımı.

Kanun koyucusu nakil işlerindeki durumun bir ân önce aydın-

lanmasını, ihtilâfların uzayıp gitmemesini istediği için nakil sözleşmesinden doğan bütün hukuk davalarının bir senede zaman aşımına uğrıyacağını emretmiştir (TK. m. 889). Binaenaleyh bu gibi ihtilâflarda umumî zaman aşımı hakkındaki hükümler uygulanamaz (39).

Doçent Dr. Hikmet BELBEZ.

Bibliyografya:

- Şahap Arıç, Yargıtay içtihatlarına göre hasiyeli Ticaret Kanunu, İstanbul 1946.
 Konrad Cosack, Lehrbuch des Handelsrechts, 9. uncu bası.
 Düringer - Hachenbürg - Bing, Handelsgesetzbuch, Kommentar, 3. üncü bası, 1932, c. V2.
 Julius von Gierke, Handelsrecht und Schiffahrtsrecht, 4 üncü bası, 1933.
 Abdullah Pulat Gözübüyük, Sözleşmelerin fesih ve tadili bakımından Mücbir sebepler ve beklenmeyen haller, Ankara 1945.
 Halsbury's Laws of England, 2. inci bası, c. 4 (Lord Hailsham).
 E. Hirs, Ticaret Hukuku Dersleri, İstanbul 1946.
 Lyon - Caën - Renault, Traité de Droit Commercial, 4. inci bası, c. 3.
 Mc Nair, The Law of the Air, 1932.
 Oser - Schönerberber,, Obligationenrecht, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, 2.inci bası, c. V, 1.
 Ritter, Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 2.inci bası, 1932.
 Curt Rühländ. Frachtgeschäfte, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für Zivil - und Handelsrecht, c. III, s. 520 vdd.
 Shawcross - Beaumont, Air. Law, 1945.
 Vasfi Raşit Seviğ, Ticaret Kanunu Şerhi, C, 1, 1935.
 Staub Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 12. inci ve 13. üncü bası.
 Von Tuhr - Siegwart, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, 1944.